

NASTAVA MODERNE ISTORIJE JUGOISTOČNE EVROPE
Dodatni nastavni materijal

Nacije i države u jugoistočnoj Evropi

Izdavači: Centar za demokratiju i pomirenje u jugoistočnoj Evropi, Solun i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica
Za izdavače: Nenad Šebek i Marko Jokić
Naslov originala: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, Nations and States in Southeast Europe, Thessaloniki 2009.
Adaptacija na crnogorski jezik: Jasmina Radunović
Lektura: Nada Durković
Korektura: Sanja Marjanović
Priprema za štampu: Marko Lipovina
Konsultantkinja: Zvezdana Kovač
Štampa: Štamparija „Obod“ ad Cetinje
Tiraž: 400 primjeraka

Ovo izdanje finansirala je EU

The European Union's Instrument for
Pre-accession Assistance (IPA)

“The contents of this publication are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or the publishers.”

Stavovi ove publikacije isključiva su odgovornost autora i ni na koji način ne izražavaju stavove Evropske unije niti izdavača.

Za CDRSEE:

Izvjestilac upravnog odbora za projekat Nastava moderne istorije jugoistočne Evrope: Kosta Karas

Izvršni direktor: Nenad Šebek

Direktorka programa: Korina Noak Aetopoulos

Projektmi tim: Andonis Hadzijanakis, Dženi Demetriu, Suzan Nado Bustamante i Zvezdana Kovač

THE PUBLICATIONS AND TEACHER TRAINING ACTIVITIES OF THE JOINT HISTORY PROJECT HAVE BEEN MADE POSSIBLE THROUGH THE KIND FINANCIAL BACKING OF THE FOLLOWING:

Copyright: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)
Krispou 9, Ano Poli, 54634 Thessaloniki, Greece
Tel.: +30 2310 960820-1; Fax: +30 2310 960822
e-mail: info@cdrsee.org, njeb: www.cdrsee.org

ISBN 978-86-303-1651-7

NASTAVA MODERNE ISTORIJE JUGOISTOČNE EVROPE
D o d a t n i n a s t a v n i m a t e r i j a l

ISTORIJSKA ČITANKA 2
**Nacije i države
u jugoistočnoj Evropi**

Urednica: MIRELA LUMINICA MURGESKU

Urednik izdanja na crnogorskom jeziku: DRAGUTIN PAPOVIĆ

Urednica serije: KRISTINA KULURI

Urednici serije izdanja na crnogorskom jeziku:
DRAGUTIN PAPOVIĆ i ZVEZDAN FOLIĆ

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA

Podgorica 2012.

Sadržaj

Uvod	13
Hronologija	17
<i>Mapa 1: Prikaz novonastalih balkanskih država 1804–1862.</i>	25
Prvo poglavlje: Stvaranje nacionalnih država: ciljevi i uspjesi	27
I-1. Odnos Grčke i Evrope, prema pisanju Josifa Mesiodaksa (1761)	27
I-2. Istorijski temelji bugarske nacije, po riječima Pajsija Hilandarca (1762)	28
I-3. Evgenije Vulgaris se zalaže za grčku državu (oko 1770)	29
I-4. Konvencija koju su crnogorski predstavnici uputili austrijskoj carici Mariji Terezi u Beču 1779. godine	29
I-5. Dimitrije Katarcis objašnjava zašto su Grci nacija iako nemaju državu (1783)	30
I-6. Rumunska peticija za nacionalnu jednakost u Transilvaniji – <i>Supplex Libellus Valachorum</i> (1791)	30
I-7. Turski dokument o Francuskoj revoluciji (1798)	31
I-8. Uticaj Francuske revolucije na učene ljude jugoistočne Evrope – <i>Ratna pjesma Adamantiosa Koraisa</i> (1800)	31
I-9. Manifest Aleksandra Ipsilantija, <i>Borba za vjeru i otadžbinu</i> (1821)	32
I-10. Konzervativni zahtjevi bosanskih spahija (1826)	32
I-11. Hatišerif od Gilhane	33
I-12. Jon Kodru-Dragušanu o nacionalnoj državi (1844)	33
I-13. Plan Ilije Garašanina za stvaranje srpsko-slovenskog carstva – <i>Načertanije</i> (1844)	34
I-14. Nacionalni zahtjevi u revolucijama 1848.	35
A. Slovenački zahtjevi	35
B. Zahtjevanja naroda, usvojeno na velikoj narodnoj skupštini u Zagrebu	35
C. Nacionalna peticija koju je prihvatila rumunska narodna skupština u Blažu, Transilvanija	35
I-15. Mitropolit Petar II Petrović Njegoš podržava jugoslovenstvo (Cetinje, 12. mart 1850)	36
I-16. Nezadovoljstvo bosanskih hrišćana pod turskom vlašću, iz pera franjevačkog fratra Frane Jukića (1850)	36
I-17. Turski carski dekret kojim se proglašava jednakost među podanicima, bez obzira na vjeru (1856)	36
I-18. Neka mišljenja o planu za osnivanje dvojne bugarsko-turske države (1867)	37
A. Predstavka Centralnog tajnog bugarskog komiteta sultanu Abdulazizu	37
B. Reakcija Fuad-paše, prema memoarima Hriste Stambolskog	38
I-19. Projekat ujedinjenja Bugara i Srba u južnoslovensko carstvo pod vlašću srpskog kneza Mihaila Obrenovića (1867)	39
I-20. Ruski izveštaj o planovima za zajedničku rusko-bugarsku državu (1867)	39
I-21. O odnosu političke slobode i nacije u XIX vijeku – urednički komentar Ljubena Karavelova u listu <i>Svoboda</i> (novembar 1869)	40

Sl. 1.	Slovenija: Tabori (1869)	40
I-22.	Ferman kojim je osnovana Bugarska egzarhija (1870)	41
I-23.	Rezultati ispitivanja o pripadnosti crkvi u Skopskoj i Ohridskoj episkopiji (1874)	41
I-24.	Hristo Botev: Zašto Bugari treba da se bore za nacionalno oslobođenje (1875)	41
I-25.	Politički program Centralnog bugarskog dobrotvornog društva (Bukurešt, novembar 1876)	42
I-26.	Albanska pjesma napisana u vrijeme Berlinskog kongresa (1878)	42
I-27.	Berlinski mirovni ugovor (1878)	42
	<i>Mapa 2:</i> Balkanske države poslije Berlinskog kongresa, jul 1878.	45
Sl. 2.	Grčka između Turske i Evrope. Karikatura iz lista <i>Aristophanes</i> (1882)	46
I-28.	Zašto Albanci žele zasebnu albansku državu (1886)	47
I-29.	Šećanja/Sjećanja Ivana Hadži-Nikolova na razgovore iz 1892. godine, koji su doveli do stvaranja VMRO (1893)	47
I-30.	Deklaracija kojom VMRO obavještava velike sile o odluci da započne oružani ustanak (1903)	48
I-31.	Političko rješenje makedonskog pitanja mora se tražiti u okviru Osmanskog carstva. Stav Krste Misirkova (1903)	48
I-32.	Plan Aurela C. Popovicija za pretvaranje Austrougarskog carstva u federalnu državu pod imenom „Sjedinjene Države Velike Austrije“ (1906)	49
I-33.	Britanski ambasador u Osmanskom carstvu piše o pokušajima Albanaca da dobiju vlastitu nacionalnu državu (1912)	50
Sl. 3.	Proglašenje albanske nezavisnosti u Valoni (1912) – gravura iz tog perioda	51
I-34.	Govor Kemal-paše u Damasku o odnosu Turaka i Arapa (1913)	52
I-35.	Projekat Dimitrija Čupovskog za stvaranje „Savezne Balkanske Demokratske Republike“ (Sankt Peterburg 1917)	52
I-36.	Krfska deklaracija (1917) o principima ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca	53
I-37.	Proglas Jugoslovenima crnogorskog kralja Nikole 20. oktobra 1918.	54
I-38.	Četrnaest tačaka iz govora američkog prešednika/predsjednika Vudroa Vilsona (1918) – odredbe koje se tiču jugoistočne Evrope	54
I-39.	Rezolucija nacionalne skupštine u Alba Juliji, odluka o ujedinjenju Transilvanije sa Rumunijom (1918)	55
I-40.	Govor Juliju Manijua u rumunskoj Narodnoj skupštini u Alba Juliji (1918)	55
	<i>Mapa 3:</i> Jugoistočna Evropa poslije Konferencije mira u Parizu i ugovora u Lozani, 1923.	57
I-41.	Prijedlog da se stvori makedonska država sa kantonalnom organizacijom po uzoru na Švajcarsku (1919)	58
I-42.	Ciriški sporazum Grčke i Turske o Kipru (1959)	58
I-43.	Franjo Tuđman se zalaže za to da svaka nacija ima pravo na vlastitu državu (1982)	59
I-44.	Deklaracija o nezavisnosti Kosova	60
	A. Odluka Skupštine Kosova	60
	B. Odluka Narodne skupštine Republike Srbije	60
	<i>Mapa 4:</i> Evropa poslije Prvog svjetskog rata	62

Drugo poglavlje: Uređenje nacionalne države 63

Ila. Opšti aspekti državne organizacije	63	
II-1.	Nacrt ustava iz pera Rige od Fere (1797)	63
II-2.	Govor Bože Grujevića na prvom zasjedanju Praviteljstvujušćeg sovjeta (1805)	64

II-3.	Pismo Vuka Karadžića knezu Milošu Obrenoviću (1832)	65
II-4.	Srpski Ustav iz 1835. godine – struktura vlasti	66
II-5.	Rumunski Ustav iz 1866. godine – opšte odredbe	66
II-6.	Proklamacija knjaza Nikole Hercegovcima juna 1876. godine	67
II-7.	Britanski ambasador u Istanbulu o stavu Turaka prema ustavu (1876)	67
II-8.	Turski Ustav iz 1876. godine	67
II-9.	Prijestona besjeda knjaza Nikole povodom proglašenja Ustava Crne Gore (1905)	68
II-10.	Mladoturska proklamacija (1908)	69
	Tabela 1: Ustavi zemalja jugoistočne Evrope	71
	Tabela 2: Uvođenje opšteg prava glasa u zemljama jugoistočne Evrope	71
Sl. 4.	Trg ustava u Atini (1863)	72
IIb. Građansko društvo		72
II-11	Definicija državljana u grčkom Ustavu iz Epidaurusa (1882)	72
II-12.	Definicija državljana u grčkom Ustavu iz Trezena (1827)	73
II-13.	Definicija državljana u srpskom Ustavu iz 1835. godine	73
II-14.	Zakonik Danila I, knjaza Crne Gore i Brda	74
II-15.	Promjena odredbe o državljanstvu u članu 7 rumunskog Ustava (1879)	74
II-16.	Sporazum o manjinama koji su potpisale savezničke i pridružene države i Rumunija (1919)	75
II-17.	Redefinisanje kategorije državljana u rumunskom Ustavu iz 1923.	76
IIc. Nacija i crkva		77
II-18.	Carigradska vaseljenska patrijaršija osuđuje običaj da se đeci/djeci umjesto hrišćanskih daju starogrčka imena (1819)	77
II-19.	Neka mišljenja o autonomiji grčke crkve u odnosu na Carigradsku vaseljensku patrijaršiju (1833)	77
	A. Teoklet Farmakides, pristalica autonomije	77
	B. Konstantin Ekonomos, protivnik autonomije	77
II-20.	Dekret o uspostavljanju vlasti sinoda u Rumunskoj pravoslavnoj crkvi (1864)	77
II-21.	Komentar francuskog novinara Šarla Irijartea na stavove pravoslavnih i katoličkih sveštenika o odnosu između vjere i nacije u Bosni (1875–1876)	78
II-22.	Bugarski Ustav iz 1879. o položaju Bugarske pravoslavne crkve	78
II-23.	Mišljenje Nikole Pašića o odnosu srpskog naroda i pravoslavne crkve (1890)	79
II-24.	Istočno-pravoslavna religija kao državna religija u Crnoj Gori	79
II-24.a	Odredbe o vjeroispovijesti iz Ustava Knjaževine Crne Gore 1905.	79
IId. Infrastruktura nacionalne države		80
II-25.	Značaj razvoja zanata za malu naciju – primjer Grčke (1841)	80
Sl. 5.	Povezanost državne privrede s predstavama o naciji – prva novčanica od 500 drahmi koju je izdala Nacionalna banka Grčke (1841)	80
II-26.	Uloga željeznice u jačanju nacionalne države – primjer Rumunije (1879)	81
II-27.	Mišljenje bugarskog kneza Aleksandra Batenberga (1879–1886) o značaju željeznice (1879–1881)	81
II-28.	Opis bugarske željeznice krajem XIX vijeka	81
II-29.	Bugarski zakon o mjerama (1889)	82
Sl. 6.	Novе tehnologije i nacionalni simboli – reklama za šivaće mašine (Grčka, kraj XIX vijeka)	82

Ile. Stvaranje nacije	83
II-30. Zapostavljanje hrvatskog jezika, opaske Ivana Kukuljevića (1843)	83
II-31. Značaj jezika za identifikaciju s nacijom – mišljenje Slovenaca (1861)	83
II-32. O značaju jezika za identitet Rumuna, iz pera Titu Majoreskua (1866)	83
II-33. Peticija hrvatskog Sabora Franji Josifu za osnivanje Južnoslovenske akademije nauka i umjetnosti (1867)	84
Sl. 7. Nacionalno pozorište u Bukureštu – razglednica (kraj XIX vijeka)	84
II-34. Značaj jezika i književnosti u razvoju nacija – izvod iz statuta Društva za objavljivanje djela albanske književnosti (1879)	84
II-35. Pismo makedonskih studenata u Sankt Peterburgu o makedonskom književnom jeziku (1902)	84
II-36. Planovi da se pobude nacionalna ošućanja/osjećanja Rumuna u Transilvaniji – pismo dr Drageskua upućeno Emiliji Raciju (1874)	85
II-37. Plan za konsolidovanje albanskog nacionalnog pokreta – pismo novinara Faika Konice baronu Goluhovskom (Brisel, 1897)	85
II-38. Uputstva za predavanje istorije u Grčkoj (1881)	86
Sl. 8. Đeca/Djeca odjevena u istorijske nošnje (Grčka, oko 1875)	86
II-39. Pokušaj da Rumunija dobije svoj nacionalni sport (1898)	87
Sl. 9. Diploma učesnika u sportskom takmičenju srednjoškolaca u organizaciji lista <i>Gazet Sporturilor</i> (Rumunija između dva rata)	87
II-40. Iz Raspisa Ministarstva prosvjete i crkvenih djela Crne Gore 1908. godine:	88
II-41. Albanski kralj Zogu I o značaju vojne obaveze za stvaranje nacije (1928)	88
Sl. 10. Rumunski dječčaci odjeveni kao vojnici (1916)	88
II-42. Cilj obrazovanja u Turskoj, prema shvatanju Zije Gokalpa (1914)	88
II-43. Protivnici kritikuju Ataturkovu politiku po pitanju istorije i jezika (privatni dnevnik, 1932. godina)	89
II-44. Mahmud Esad Bozkurt o nacionalističkoj suštini „Ataturkove revolucije“	90
Treće poglavlje: Nacionalne ideologije	91
IIIa. Šta je nacija?	91
III-1. Prava i obaveze rumunske nacije, po shvatanju pjesnika i političara Dimitrija Bolintineanua (1869)	91
III-2. Objašnjenje šta je narod prema jednom srpskom udžbeniku (1870)	92
III-3. Određenje nacije po Ziji Gokalpu (1923)	93
III-4. Poimanje nacije kod Mustafe Kemal-paše	93
A. Značaj religije tokom rata (1920)	93
B. Kultura (1922)	93
V. Jedinstvo (1924)	93
G. Uopštavanje i pojednostavljivanje (1929)	93
IIIb. Samoodređenje	94
III-5. Biti Bugarin – pjesma <i>Bugarin sam</i> , Ivana Vazova (1917)	94
III-6. Biti Albanac – mišljenje Paška Vase (1879)	94
Sl. 11. Nacija u slikama – slovenačka razglednica (početak XX vijeka)	94
Sl. 12. Nacija u slikama – rumunska razglednica (početak XX vijeka)	95
III-7. Biti Turčin – mišljenje dr Rize Nura (1932)	95

III-8.	Biti Slovenac – Dimitrije Rupel o naravi Slovenaca (1987)	95
III-9.	Šećanja/sjećanja Georga Jonesku-Giona (1889) – rumunski seljaci se ne poistovjećuju sa svojom nacijom	95
III-10.	Doživljaj H. N. Breilsforda (1905) – u Makedoniji se ne poistovjećuju sa svojom nacijom	96
Sl. 13.	Bosanskohercegovački paviljon na Međunarodnoj izložbi u Parizu (1900)	96
IIIc. Nacionalna znamenja		97
III-11.	Riga od Fere – prijedlog zastave i znamenja Grčke (1797)	97
Sl. 14.	Zastava grčkog ostrva Psare tokom Rata za nezavisnost, na kojoj stoji parola „Sloboda ili smrt“, krst i simboli tajnog društva „Filiki eterija“	98
Sl. 15.	Rumunska zastava bukureštanske gradske garde sa natpisom „Snaga izvire iz jedinstva“ (1867)	98
Sl. 16.	Zastava i grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije (od 1929)	99
III-12.	Značaj albanske zastave, govor episkopa Fan Stilijan Nolija na pogrebu Faika Konice (1942)	99
Sl. 17.	Današnje zastave zemalja jugoistočne Evrope	100
III-13.	Himne	100
	A. Grčka himna (1823)	100
	B. Hrvatska himna (1835)	101
	V. Albanska himna (1912)	101
Sl. 18.	Istorijat državnog grba Bugarske od 1741. godine do danas	102
Sl. 19.	Srpski grb prema nacrtu Pavla Ritera Vitezovića (1701)	102
Sl. 20.	Grb Kraljevine Srbije (osamdesete godine XIX vijeka)	102
Sl. 21.	Grb Kraljevine Crne Gore	103
Sl. 22.	Monarhija i država – rumunska razglednica sa likom kralja Karola I (1866-1914)	103
III-14.	Pokušaj da se u Grčkoj uvede narodna nošnja (1843)	103
Sl. 23.	Srpska seljanka u tradicionalnoj nošnji (1865)	103
	Tabela 3: Državni praznici u sadašnjim državama jugoistočne Evrope	104
IIIId. Nacionalna mitologija		105
Sl. 24.	Slikovno predstavljanje nacije	105
	A. Slobodna Bugarska – litografija Georgi Dančova (1879)	105
	B. Francuske razglednice na kojima su predstavljene Srbija i Crna Gora	106
III-15.	Istorijski korijeni makedonske nacije – Đorđi Pulevski, <i>Za Makedonce</i> (1879)	106
Sl. 25.	Heroji istorije kao savremeni uzori	107
	A. Leonida, kralj u drevnoj Sparti, poručuje Persijancima da se neće predati: „Μολών λαβέ“ („Dođite i sami uzmite“), slika iz grčkog udžbenika (1901)	107
	B. <i>Pogibija Vase Čarapića prilikom osvajanja beogradske tvrđave 1806.</i> – slika Anastasa Jovanovića (1817-1899)	107
III-16.	Šećanje/sjećanje dr Rize Nura o uticaju narodnih priča o junacima	107
Sl. 26.	Simboličko predstavljanje političkih događaja	108
	A. <i>Crnogorski ustanak</i> – slika Đure Jakšića (1832-1878)	108
	B. <i>Ujedinjena Bugarska</i> – slika Nikolaja Pavloviča (1885)	108
III-17.	Rumunski zakon o očuvanju uspomene na narodnu heroinu Ekaterinu Teodoroiju (1921)	109
Sl. 27.	Rumunski plakat povodom 70 godina od osnivanja moderne države (1929)	109

- Sl. 28. Hrvatska poštanska marka sa likom slavnog košarkaša Dražena Petrovića (1994) 110
 III-18. Savremeni istoričar o istoriji albanskog grba (2000) 110

Četvrto poglavlje: Sukob nacionalističkih ideologija 111

IVa. Ideologije koje su doprinijele izazivanju sukoba 111

- IV-1. Nacionalne predrasude prema Njemcima u Hrvatskoj (1866) 111
 IV-2. Zašto je dr Riza Nur odbio da se oženi strankinjom (1910) 111
 IV-3. Neki pogledi na grčku „megale idea“ (ideja velike Grčke) – razgovor profesora Nikolaosa Saripolosa i kralja Đorđa I (1877) 112
 IV-4. Istoričar Aleksandru D. Ksenopol o rumunskom nacionalnom prostoru (1888) 112
 IV-5. Nacionalne podjele u turskom parlamentu (1908–1914) 112
 IV-6. Proglasi antikolonijalne borbe kiparskih Grka (1955) 113

IVb. Konkretni sukobi 114

- IV-7. Stjepan Radić, Hoćemo našu hrvatsku domovinu unutar jugoslovenske zajednice (1918) 114
 IV-8. Proglas Srba, Hrvata i Muslimana iz Bosne (1943) 115
 IV-8a. Odluka Velike narodne skupštine (Podgoričke skupštine), 13. novembar 1918. 115
 IV-8b. Iz ekspozea crnogorskog delegata Anta Gvozdenovića pred Vrhovnim vijećem Konferencija mira u Parizu 5. marta 1919. godine 115
 IV-9. Deklaracija Prvog zasijedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Makedonije (1944) 115
 IV-10. Teškoće antikolonijalne borbe na Kipru 1955–1959, analiza Georgija Grivasa, vođe EOKA (Digenis) 116
 Sl. 29. Apel Kipra Ujedinjenim nacijama (sredina XX vijeka) 117
 IV-11. Perspektive ljevičarske partije kiparskih Grka (AKEL) (1955) 117
 IV-12. Kiparski Turci protiv EOKA, 1960. 118
 IV-13. Ciljevi „hrvatskog proljeća“, kako ih se šeća/sjeća pisac Vlado Gotovac 119
 IV-14. Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), 1986. 119
 IV-15. Stav Slovenaca o pitanju jezika u komunističkoj Jugoslaviji 1987. 121
 IV-16. Majska deklaracija Slovenačkog demokratskog saveza (1989) 122
 IV-17. Fudbal i nacionalizam – šećanja/sjećanje jednog hrvatskog navijača o putovanju na utakmicu Partizan – Dinamo (1989) 122
 IV-18. Spisateljica Dubravka Ugrešić osuđuje podjele i ratove devedesetih 123
 IV-19. Odnos hrvatskog i srpskog jezika – mišljenje hrvatskog lingviste Stjepana Babića (2003) 123
 IV-20. Reakcija na prikazivanje srpskog filma sa hrvatskim titlovima (1999) 124
 IV-21. Raspolučeni identitet jedne mlade Hrvatice 124
 IV-22. Mirko Kovač o nacionalizmu 2011. godine 124

IVc. Prevazilaženje nacionalizma 125

- IV-22. Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (1995) 125
 IV-23. Sporazum Mađarske i Rumunije o razumijevanju, saradnji i dobrosusjedskim/dobrosusjedskim odnosima (1996) 126
 IV-24. Izjašnjavanje Rumuna i Mađara o međusobnim odnosima u područjima s mješovitim stanovništvom (2001) 127

IV-25.	Okvirni Ohridski sporazum kojim je okončan oružani sukob u BJR Makedoniji (2001)	128
IV-26.	Sport kao način da se prevaziđe nacionalizam. Kiparski Grci navijaju za lokalni tim kiparskih Turaka (2003)	128
IV-27.	Dva mišljenja o brisanju „zelene linije“ koja dijeli grčki od turskog dijela Kipra (23. april 2003)	128
	A. Mišljenje Nikosa Anastasijua, postavljeno na internetu	128
	B. Turski učitelj iz Famaguste opisuje posetu/posjetu porodici kiparskih Grka (2003)	129
Sl. 30.	Linija razdvajanja („zelena linija“) u Nikoziji (2003)	129

Bibliografija

130

Modernu Evropu, kao i znatni dio neevropskog svijeta, čine nacije. Od XIX vijeka, nacionalističke ideologije su toliko snažne da usmjeravaju djelanje velikih grupa ljudi i utiču na funkcionisanje država. U tom pogledu jugoistočna Evropa nije izuzetak. Na tom području je tokom XIX vijeka nastalo pet nacionalnih država. Neke su bile nove, stvorene na teritoriji koja je prethodno bila pod turskom vlašću – to su Srbija (đe/gdje je borba za slobodu počela 1804. godine, državnost postepeno sticana od 1815. do 1830. godine, a formalna nezavisnost izvojevana 1878), Grčka (đe/gdje je oslobodilačka borba počela 1821, a nezavisnost stečena 1830) i Bugarska (đe/gdje je do ustanka protiv Turaka došlo 1876. godine, država proglašena 1878, a nezavisnost 1908). Druge su nastale od vazalskih hrišćanskih kneževina u okviru Osmanskog carstva – Rumunija (formirana ujedinjenjem Vlaške i Moldavije 1859, nezavisnost stekla 1877/1878) i Crna Gora (autonomna teritorija na čijem je čelu od XVIII vijeka vladika, a koja 1852. postaje nasljedna kneževina, a nezavisnost stiče 1878). Početkom XX vijeka su nastale još dvije nacionalne države: Albanija 1912/1913, poslije balkanskih ratova, i Turska, raspadom Osmanskog carstva poslije Prvog svjetskog rata (od 1919. godine postoji nacionalna vlada, ali je Republika Turska zvanično proglašena 1923. godine). Britanska kolonija Kipar je nezavisna država od 1960. godine, a kada se raspala Jugoslavija, 1991. godine, nastalo je nekoliko novih država: Slovenija, Hrvatska, BJR Makedonija i Bosna i Hercegovina. Srbija i Crna Gora 1992. formirale su Saveznu Republiku Jugoslaviju, koja je 2002. godine redefinisana i promijenila naziv u Srbija i Crna Gora. Od 2006. Srbija i Crna Gora su nezavisne države.

Naravno, nacionalne države nijesu bile ni ranije, kao što nijesu ni sad, jedini tip države u jugoistočnoj Evropi. Postojale su i višenacionalne države i drugi vidovi multietničkih država, a mnoge nacije dugo nijesu imale sopstvenu državu. Ipak, istoriju tog područja oblikovao je složeni odnos između nacije i države, a nacionalne države su postale jedno od osnovnih obilježja jugoistočne Evrope. Uprkos činjenici da su te države relativno mlade u poređenju s drugim evropskim državama kao što su Francuska, Španija i Britanija (mada su, i to treba pomenuti, Srbija i Grčka formirane kao nacionalne države prije Italije ili Njemačke), njihova nestabilnost i neprestani sukobi na nacionalnoj osnovi od ključnog su značaja za cjelokupni istorijski razvoj jugoistočne Evrope tokom posljednja dva vijeka.

Većina stanovnika jugoistočne Evrope smatra da je etnički definisana nacionalna država „normalan“ oblik državne organizacije. Ljudi s tog područja naučeni su da se poistovjećuju sa „svojom“ nacijom i da se bore za uspostavljanje i odbranu nacionalne države. Države jugoistočne Evrope nastale su vrlo kasno, te su stoga istoričari i političari pokušavali da osnaže svoj legitimitet, dokazujući da postoji neprekinut kontinuitet između savremene države i antičke i/ili srednjovjekovne države i da na taj način, u ideološkom nadmetanju s nacijama koje su stvarni ili potencijalni rivali, dokažu da su „stariji“, to jest, da su „bili prvi...“. U tom kontekstu istorija svakog naroda često je prikazivana kao borba za nacionalne ideale, borba s ciljem da se stvori nacionalna država; svi istorijski događaji i procesi, kao i sve istorijske ličnosti, procjenjivani su s obzirom na doprinos koji su dali ostvarenju nacionalnog ideala. Iskrivljene istorijske činjenice korišćene su za jačanje nacionalnog jedinstva i podsticanje modernizacije društva. Istorijat modernizacije pun je značajnih uspjeha i katastrofalnih promašaja, i nacionalne države jugoistočne Evrope moraju preuzeti odgovornost za sve stavke u istorijskom bilansu. Ipak, evidentno je da je istorija i zloupotrebjavana kako bi se narod okrenuo protiv raznih unutrašnjih i/ili spoljašnjih neprijatelja, bili oni stvarni ili izmišljeni. Skorašnji događaji u bivšoj Jugoslaviji pokazuju da je takva politička zloupotreba istorije doprinijela izbijanju rata i raspirivanju mržnje među pojedinim nacijama i etničkim grupama.

Proučavanje nacionalizma je u posljednje vrijeme daleko odmaklo. Istoričari i sociolozi istražuju strukturne komponente nacionalne države i njihov istorijski razvoj. Formulirano je nekoliko teorija o prirodi

nacije i nacionalizma: od teorija koje nacije uzimaju kao date i nepromjenljive cjeline pa sve do konstruktivističkih teorija koje tvrde da su nacije samo mentalne, tek nedavno „zamišljene“ konstrukcije. Iako se i dalje vode žučne rasprave, sve više stručnjaka se slaže s tvrdnjom da „nacije“ i nacionalni identiteti nijesu „vječni entiteti“, već istorijski promjenljivi fenomeni, vezani za određene istorijske okolnosti, fenomeni koji tokom vremena evoluiraju, koje odlikuje diskontinuitet i koji se u datom trenutku mogu konstruisati, dekonstruisati i rekonstruisati. Moderne nacionalističke ideologije često posežu za drevnim etničkim ošecanjima/osjećanjima i simbolima i daju im novo značenje, kombinuju ih s novim elementima i sve to smještaju u nove mentalne i ideološke sklopove. U tom pogledu moderne nacije su zaista, kao što je to rekao Benedikt Anderson, „izmišljene zajednice“ (no, nemojte ispustiti iz vida da riječ izmišljene ovdje/ovdje ne znači fiktivne). To, međutim, nije specifičnost jugoistočne Evrope, već obilježje čitavog modernog svijeta.

Saglašavajući se u načelu s tezom da su moderne nacije „stvorene“, istoričari su do mnogih novih saznanja došli raspravljajući o opštim formama i posebnim elementima koji su uticali na pojedine nacionalne države. U poređenju s drugim djelovima Evrope, nacionalne države jugoistočne Evrope nastale su relativno kasno. Dugotrajne i teške oslobodilačke borbe vođene su ili protiv postojećih višenacionalnih carstava, ili pak protiv rivalskih nacionalnih država. Stoga se može reći da su neki oblici nacionalizma prethodili stvaranju nacionalnih država. Ipak, te hronološki starije nacionalne vrijednosti nijesu bile dovoljne za uspješno funkcionisanje novijih država, pa su se nove političke i kulturne elite trudile da građanima namegnu „nacionalističke vrijednosti“. Pokušaj da se pod kapom države izgradi nacija takođe nije specifičnost jugoistočne Evrope. Naprotiv, u nekim djelovima zapadne Evrope još ranije je vođena takva, pa čak i okrutnija politika. Čuvena knjiga Eugena Vebera *Kako su seljaci postali Francuzi* pokazuje da je u Francuskoj većina seoskog stanovništva počela sebe da posmatra kroz nacionalnu prizmu tek tokom XIX vijeka, i to pod uticajem osnovnog obrazovanja, obaveze služenja u vojsci i modernih sredstava komunikacije.

Nema sumnje u to da je odnos između nacije i vjere izuzetno složen. Za veliki broj stanovnika jugoistočne Evrope vjerska pripadnost je bila i ostala pitanje od ključnog značaja – takav je slučaj, na primjer, sa pravoslavljem kod Grka i Srba, ili katoličanstvom kod Hrvata; za druge, recimo Albance, religija je manje značajna, a nacija bez nekih teškoća okuplja ljude različitih vjeroispovijesti. U ovoj istorijskog čitanci dodatno su osvijetljeni i drugi specifični problemi, kao što je odnos između nacije i jezičkog identiteta.

Osnovni cilj ovog priručnika jeste da nastavnicima i učenicima ponudi istorijska svjedočanstva koja im mogu pomoći da bolje razumiju prirodu složenog odnosa između nacija i država u jugoistočnoj Evropi. Da bi po obimu ostao u razumnim okvirima i mogao da posluži nastavnicima, učenicima i naučnicima, morali smo da izdvojimo neke prioritete. Odлучili smo da se usredsredimo na nastanak nacionalnih država, na pitanja stvaranja nacije, na nacionalne ideologije i neke sukobe koje je nacionalizam podstakao. Takav izbor odredio je i hronološke granice u traganju za relevantnim izvorima. U centru pažnje je XIX vijek, ali je dodato i nekoliko istorijskih izvora o prosvjećenosti prije 1800. godine i odjecima Francuske revolucije u jugoistočnoj Evropi, jer je to doprinijelo razmahu nacionalnih pokreta na tom području. Takođe smo uključili i jedan broj istorijskih izvora iz XX vijeka, s ciljem da dokumentujemo razmah novih nacionalnih država, nove obrte u odnosima između nacija i država, uticaj nacionalizma na tok nekih sukoba, ali i ponešto od onoga što svjedoči o težnji ka prevladavanju nacionalizma. Pritom smo se trudili da ne ponudimo materijal koji se već može naći u drugim istorijskim čitankama koje se objavljuju u okviru ovog projekta i koje se temeljno i detaljno bave balkanskim ratovima i Drugim svjetskim ratom. Obrađujući period poslije Drugog svjetskog rata, pažnju smo usmjerili prevashodno na bivšu Jugoslaviju i sukobe koji su tokom devedesetih doveli do pojave novih nacionalnih država. Svjesni smo činjenice da su neki aspekti nacionalizma u XX vijeku ostali zanemareni, ili čak nepomenuti. Od onoga što uopšte nije pomenuto, najznačajnija je kulminacija nacionalnih ideologija i politike diskriminacije u međuratnom periodu, kao i specifični vidovi jugoslovenskog, albanskog, rumunskog i bugarskog nacional-komunizma. Naime, složenost tih tema zahtijeva uključivanje velikog broja dodatnih izvora; ako se uzme u obzir da je priručnik u ovom obliku preobiman u poređenju sa ostala tri iz ovog projekta, pomenute teme morali smo ostaviti za neki drugi poseban poduhvat.

Nadamo se da će istorijski materijal iz zemalja jugoistočne Evrope ispuniti prazninu u znanju koje narodi ovog regiona imaju jedni o drugima. U stvari, većina stanovnika jugoistočne Evrope o sopstvenoj naciji i „glavnim“ nacijama (zapadnog) svijeta zna mnogo više nego o svojim sušedima/susjedima koje ili zastavlja ili pak o njima ima samo jednostrane predstave. Željeli smo da materijali koji čine ovaj priručnik podstaknu profesore i čak da istoriju svoje zemlje uporede s istorijom drugih zemalja jugoistočne Evrope, da pronađu zajedničke elemente, kao i one koji su specifični za neke zemlje ili istorijske periode, i da pronađu u složenost istorijskih promjena. Naravno, nijesmo mogli da predstavimo gradivo iz svih zemalja u vezi sa svim aspektima odnosa između nacija i država tokom posljednja dva vijeka. Morali smo napraviti neki izbor, dijelom uslovljeni raspoloživim relevantnim izvorima, a dijelom težnjom da se uspostavi ravnoteža i da u materijalima sve nacije ovog područja nađu svoje mjesto. Uprkos uloženom trudu, moramo se pomiriti sa činjenicom da bi neki čitaoci ovog našeg priručnika bili skloni da naprave drugačiji izbor tekstova – no, ukoliko je tako, znači da je priručnik postigao jedan od svojih ciljeva, a to je da podstakne profesore, učenike i profesionalne istoričare da još jednom, iznova razmotre složene istorijske odnose nacija i država na području jugoistočne Evrope.

Uvjereni smo da će uravnotežen pristup istoriji nacionalnih država u jugoistočnoj Evropi, zasnovan na svjedočanstvima, pomoći mlađim generacijama da budu tolerantne prema drugim nacijama i etničkim grupama, i da s više otvorenosti posmatraju savremene događaje. Na njima je, kao i na nama, da odluke donosimo na temelju poznavanja stvari, i da se prilagodimo izazovima istorijskih procesa koji su tek u po-voju, a koji već određuju nove odnose između pojedinaca, zajednica, nacionalnih država i nadnacionalnih organizacija i institucija.

Hronologija

1762.	Pajsije Hilandarac piše istoriju Slovena i Bugara u kojoj poziva na nacionalno osvješćenje.
1768–1774.	Rusko-turski rat; Grci podižu ustanak uz podršku Rusije (1770–1774).
1796.	Crnogorska vojska predvođena mitropolitom Petrom I Petrovićem pobijedila osmansku vojsku predvođenu Mahmut Pašom Bušatlijom u bitkama na Martinićima i Krusima. Otomansko carstvo napušta pokušaje osvajanja Crne Gore, ali je i dalje smatra dijelom svoje teritorije.
1797.	Riga od Fere piše ustav „helenske republike“. Francuska osvaja Veneciju; Francuska i Habsburgovci između sebe dijele teritoriju Venecije na osnovu sporazuma u Kampo Formiju: Habsburgovci dobijaju Dalmaciju, a Francuska ostrva u Jonskom moru (kojima vlada od 1799).
1800–1807.	„Jonska republika“, vazalska država Osmanskog carstva; pod britanskom okupacijom do 1807, a potom dobija status britanskog protektorata sve do 1864.
1804–1813.	Srbi pod vođstvom Karađorđa podižu Prvi srpski ustanak, koji Turci ubrzo guše.
1808.	U Beogradu osnovana Velika škola. Reorganizovana je 1838, a od 1905. nosi naziv Beogradski univerzitet.
1805–1813.	Veliki djelovi Dalmacije, Hrvatske i Slovenije potpadaju pod Napoleonovu vlast (ilirske pokrajine); poslije Napoleonovog poraza, te teritorije ponovo postaju austrijske pokrajine.
1806–1812.	Rusko-turski rat; na osnovu mirovnog sporazuma potpisanog u Bukureštu, istočna Moldavija (Besarabija) pripojena Rusiji.
1814.	U Odesi se osniva tajno društvo „Filiki eterija“ (Društvo prijatelja) čiji je cilj oslobođenje Grčke od turske vlasti.
1815.	Drugi srpski ustanak pod vođstvom Miloša Obrenovića; decembra 1815. sultan priznaje Miloša za kneza Srbije (koja je tada obuhvatala samo Beogradski pašaluk).
1821.	Tudor Vladimiresku predvodi revoluciju u Vlaškoj; revolucija u Grčkoj počinje tako što malobrojna grčka vojska, pod komandom Aleksandra Ipsilantija, osvaja Moldaviju; poslije ustanka na Peloponezu dolazi do ustanaka i na okolnim područjima.
1822.	Grčka narodna skupština u Epidaurusu proglašava Grčku republiku i donosi prvi grčki Ustav.
1826.	Sultan Mahmud II ukida janjičarski red i tako otvara put za reforme u Osmanskom carstvu.
1827.	Velika Britanija, Francuska i Rusija otvoreno podržavaju Grke, njihova združena flota pobjeđuje tursko-egipatsku flotu kod Navarina.

1828–1929.	Rusko-turski rat; Rusi zauzimaju Moldaviju i Vlašku.
1829.	Jedrenski mir; Srbija je priznata za vazalsku kneževinu s Milošem Obrenovićem koji stiče nasljedno kneževsko dostojanstvo; Vlaška i Moldavija ostaju pod turskom vlašću, ali su i pod zaštitom Rusije.
1830.	Londoni ugovor: Grčka je proglašena za nezavisnu monarhiju, čiji su garanti Britanija, Francuska i Rusija.
1830.	Osmanskim Hatišerifom Srbija dobila autonomiju; Miloš Obrenović priznat za nasljednog kneza.
1831–1832.	Organski statuti, doneseni u Vlaškoj i Moldaviji pod ruskim nadzorom; „konzervativna modernizacija“, moć knezova i bojara ostaje nedirnuta.
1832.	Na konferenciji u Londonu određene granice grčke države i donesena odluka da Oton, drugi sin Ludviga I Bavarskog, postane kralj Grčke s nasljednim dostojanstvom.
1832.	Osnovana Narodna biblioteka Srbije.
1834.	Atina postaje glavni grad Grčke umjesto Nafpliona.
1835.	Srpski Ustav (koji je sultan odobrio 1838) ograničava vlast kneza u korist izabrane skupštine.
1837.	U Atini osnovan univerzitet i Arheološko društvo.
1839.	Hatišerif od Gilhane; zvanični početak tanzimata u Osmanskom carstvu
1841.	Osnivanje grčke narodne banke.
1834–1844.	Grčka postaje ustavna monarhija, uvodi se gotovo potpuno glasačko pravo za muškarce.
1830–1848.	Period intenzivnih nacionalnih pokreta u Habsburškom carstvu, izražena borba da nacionalni jezici postanu zvanični; u tim okolnostima se hrvatski narodni preporod (ilirski pokret) bori za hrvatski jezik (ozvaničen 1847) i autonomnu Hrvatsku u Habsburškom carstvu, dok se u Transilvaniji Rumuni sukobljavaju sa Mađarima na nacionalnoj osnovi.
1848–1849.	Revolucije širom Evrope, i u Habsburškom carstvu i rumunskim kneževinama: revolucionari postavljaju političke, socijalne i nacionalne zahtjeve; mađarski, hrvatski, rumunski i srpski revolucionari se sukobljavaju na nacionalnoj osnovi; Turci i Austrijanci uz pomoć Rusije ugušuju revolucije.
1850.	Vaseljska patrijaršija u Carigradu priznaje autokefalnost grčke crkve, proglašenu još 1833. godine.
1852.	Knjaz Danilo I Petrović (1851–1860) proglašava Crnu Goru knjaževinom i započinje modernizaciju.
1853–1856.	1856 – Krimski rat; Rusija trpi poraz od udruženih snaga Osmanskog carstva, Velike Britanije, Francuske i Sardinije; Pariskim mirovnim sporazumom Moldavija, Vlaška i Srbija dolaze pod zaštitu Saveznika.
1858.	Pariska konvencija; Saveznici pretvaraju Moldaviju i Vlašku u dvije odvojene države, ali pod zajedničkim imenom „Ujedinjene kneževine“.
1859.	Aleksandru Joan Kuza izabran za kneza Moldavije i Vlaške; institucije dviju kneževina postepeno se objedinjuju sve do 1862; nastanak moderne rumunske države.
1860.	Osnovan univerzitet u Jašiju (1864. i u Bukureštu).
1861.	Osnovano Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu; 1868. osnovano Narodno pozorište u Beogradu.

1862.	U Grčkoj izbija revolucija i princ Oton I je primoran da napusti zemlju.
1863.	Danski princ Georg od Holštajn-Sonderburg-Gluksburga izabran za kralja Grčke Đorđa I (1863–1913); prema novom Ustavu (1864) narod je podanik Krune i suverene države; Velika Britanija Grčkoj prepušta jonska ostrva.
1866.	Aleksandru Joan Kuza primoran da abdicira; njemački princ Karl od Hoencolern-Sigmaringena postaje knez Rumunije (1866–1914, kralj od 1881); Ustavom iz 1866. uspostavljena ustavna monarhija i garantovana građanska prava i slobode, ali je glasačko pravo ograničeno imovinskim cenzusom.
1867.	Na osnovu sporazuma dvije strane stvoreno Austrougarsko carstvo; Slovenija i Bukovina ostaju dio Austrije, a Transilvanija i Hrvatska postaju dio mađarske kraljevine; posebnim sporazumom (1868) Hrvatska zadržava izvjestan stepen autonomije unutar Mađarske; ipak, mađarski centralizam i politika asimilacije izazivaju veliko nezadovoljstvo među Rumunima i Hrvatima.
1867.	Povlačenje Osmanskog garnizona iz Beograda i drugih srpskih gradova.
1866–1869, 1889.	Kričani zahtijevaju da se poštuju turske reforme, ali njihov krajnji cilj je ujedinjenje sa Grčkom.
1869.	U Rumuniji osnovan Bugarski revolucionarni komitet na čelu sa Ljubenom Karavelovim.
1870.	Turskim dekretom stvorena Bugarska egzarhija; iako nemaju zasebnu državu, Bugari dobijaju crkvenu organizaciju koja je nezavisna od Carigradske patrijaršije.
1872.	Carigradska, Aleksandrijska i Antiohijska pravoslavna patrijaršija oglasile da će se smatrati za jeres svaka podjela crkvene nadležnosti zasnovana na naciji.
1875.	U BiH ustanak protiv Turaka; početak „istočne krize“ 1875–1878.
1876.	Turci ruše aprilski ustanak u Bugarskoj; Srbija i Crna Gora objavljuju rat Osmanskom carstvu; Srbija je poražena dok Crna Gora bilježi brojne pobjede. Zbog sve većeg međunarodnog pritiska i unutrašnjih previranja, turske vlasti su primorane da donesu prvi osmanski Ustav kojim se daju potpuna i jednaka prava svim podanicima Carstva, ali se Carstvo istovremeno proglašava za „nedjeljivu cjelinu“.
1877.	U Istanbulu osnovan Centralni komitet za odbranu prava albanskog naroda.
1878.	Mirovni ugovor u San Stefanu (3. mart); poslije intervencije Velike Britanije i Austrougarske, Berlinski kongres završava s novim mirovnim ugovorom (1. jul); Rumunija, Srbija i Crna Gora su priznate za nezavisne države; Bugarska je podijeljena na vazalsku kneževinu Bugarsku i autonomnu pokrajinu Istočnu Rumeliju; Rumunija dobija Dobrudžu u zamjenu za južnu Besarabiju, koju predaje Rusiji; Srbija i Crna Gora povećavaju teritorije; Bosna i Hercegovina je pod upravom Austrougarske; prema zasebnoj tursko-britanskoj konvenciji, Kipar dolazi pod britansku vlast, ali ostaje pod turskom upravom (4. jun 1878) Sultan Abdulhamid II (1876–1909) ukida Ustav iz decembra 1876, raspušta skupštinu i autokratski vlada do 1908. godine. Albanska liga u Prizrenu donosi nacionalni program.

1879.	Prema Ustavu iz Trnova Bugarska postaje ustavna monarhija; prvi knez je Aleksandar od Batenberga (1879–1886).
1880.	Osniva se nacionalna banka Rumunije.
1881.	Tesaliju i područje Arte u Epiru Osmansko carstvo predaje Grčkoj, u skladu sa Berlinskim ugovorom.
1885.	Istočna Rumelija se ujedinjuje sa Bugarskom kneževinom; pokušaj Srbije da dobije neku kompenzaciju za to propada u srpsko-bugarskom ratu.
1886.	Politička kriza u Bugarskoj; knez Aleksandar od Batenberga abdicira; Rusija prekida diplomatske odnose s Bugarskom.
1887.	U Bugarskoj Ferdinand od Saks-Koburg-Gote izabran za kneza (1887–1918).
1893.	Osnovana VMRO (Vnatrešna makedono-odrinska revolucionerna organizacija).
1896.	Prve međunarodne Olimpijske igre u Atini
1897.	Grčko-turski rat, Grčka doživljava poraz.
1898.	Krit postaje vazalna, djelimično autonomna država; za guvernera Krita postavljen grčki princ Đorđe.
1903.	Vojni puč u Srbiji; ubijeni kralj Aleksandar I Obrenović i kraljica Draga; Petar I Karađorđević (1903–1921) postaje kralj; srpska politika dobija jasne nacionalističke crte. Turci guše Ilindenski ustanak u Makedoniji.
1905.	Crna Gora dobila Ustav i postala ustavna monarhija.
1907.	Velika seljačka buna u Rumuniji
1908.	Mladoturska revolucija u Osmanskom carstvu; vraćen Ustav iz 1876. i organizovani izbori za skupštinu; Bugarska proglašava nezavisnost; Austrougarska anektira Bosnu i Hercegovinu („aneksiona kriza“ sa Srbijom i Rusijom).
1910.	Crna Gora proglašena za kraljevinu.
1911–1912.	Italijansko-turski rat; Italija osvaja Dodekaneska ostrva (i Libiju).
1912.	Albanski ustanak; oružani otpor su organizovali Ismail Kemal i Luid Guraki.
1912–1913.	Balkanski ratovi; većinu turskih teritorija u Evropi osvajaju Bugarska, Srbija, Grčka i Crna Gora; Albanija proglašava nezavisnost (28. novembra 1912); teritorija Makedonije podijeljena između Bugarske, Srbije i Grčke; Rumunija osvaja ševernu/sjevernu Dobrudžu od Bugarske.
1914.	Princ Vilhelm od Vida prihvata prijesto kralja Albanije koji su mu ponudile velike sile.
1914–1918.	Prvi svjetski rat; povod za izbijanje rata je atentat na nadvojvodu Franca Ferdinanda u Sarajevu, koji je izvršio jedan srpski nacionalista; u rat ulaze sve države jugoistočne Evrope, izuzev Albanije, koja je okupirana; Austrougarska, Osmansko carstvo (1914) i Bugarska (od 1915) bore se na strani Centralnih sila, a Srbija, Crna Gora (od 1914), Rumunija (od 1916) i Grčka (od 1917, uprkos protivljenju kralja Konstantina) na strani Antante.

1915.	Početak nasilne deportacije svih Jermena iz Osmanskog carstva (april). Vinsent Bris je u govoru u Gornjem domu Britanskog parlamenta, 6. oktobra 1915. rekao da je „oko 800.000“ Jermena bilo masakrirano tokom tih događanja. Od tada je pitanje genocida predmet kontroverzi, posebno u Turskoj.
1917.	Srpska vlada i predstavnici Jugoslovenskog odbora donose na Krfu Deklaraciju o osnivanju zajedničke jugoslovenske države.
1917–1918.	Dok u Rusiji traje revolucija, u Besarabiji je proglašena demokratska republika, a onda je u skupštini izglasano ujedinjenje sa Rumunijom (27. marta 1918).
1918.	Slom Centralnih sila; Osmansko carstvo i Bugarska kapituliraju; Austrougarska se raspada; na jugu bivše Austrougarske proglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba; Vojvodina i Srem priključuju se Srbiji; Velika narodna skupština (Podgorička skupština) glasa za „ujedinjenje u jednu državu“ sa Srbijom; Božićni ustanak, koji je podstakao svrgnuti kralj Nikola, protiv odluka Podgoričke skupštine – propada; Narodno vijeće Države Slovenaca, Hrvata i Srba donosi odluku o ujedinjenju sa Srbijom i formiranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Rumuni u Bukovini i Transilvaniji pridružuju se Rumuniji.
1919–1920.	Mirovna konferencija u Parizu; sporazumima iz Sen-Žermena (sa Austrijom), Neija (sa Bugarskom) i Trijanona (sa Mađarskom) postavljaju se nove granice u jugoistočnoj Evropi; teritoriju Banata među sobom dijele Rumunija i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca; Bugarska predaje Grčkoj zapadnu Trakiju; Grčka, Rumunija i Jugoslavija, a kasnije i Bugarska i Turska, morale su da potpišu posebne ugovore kojima se garantuju prava nacionalnih manjina u okviru njihovih granica.
1919.	Uz pristanak Francuske, Velike Britanije i SAD, Grci osvajaju zapadni dio Male Azije (Smirnu), postavljajući tako branu italijanskoj ekspanziji u tom regionu; Kurdi i Jermeni pokušavaju da stvore vlastite nacionalne države; početak turskog narodnog otpora u Maloj Aziji, pod vođstvom Mustafe Kemal-paše (kasnije nazvan Atatürk).
1920.	Mirovni ugovor iz Sevra; sultan Mehmed VI prihvata raspad Osmanskog carstva (gubitak arapskih zemalja, Jermenije i Trakije; poslije pet godina grčke uprave u Smirni će biti održan referendum; mogućnost nezavisnosti Kurdistana; uticaj Velike Britanije, Francuske i Italije u Maloj Aziji); turski nacionalisti odbijaju da prihvate sporazum i napadaju Jermene i Kurde.
1922.	Turska pobjeđuje grčku vojsku; turske snage preuzimaju kontrolu nad Smirnom/Izmirom, Carigradom/Istanbulom i istočnom Trakijom.
1923.	Mirovni ugovor u Lozani; prisilna razmjena stanovništva Grčke i Turske. Kraj Osmanskog carstva i zvanično proglašenje Republike Turske. Stambulijski i Agrarci masakrirani u Bugarskoj.
1924.	U Grčkoj ukinuta monarhija i stvorena Prva grčka republika.
1928.	Na zasjedanju skupštine srpski nacionalistički poslanik iz Crne Gore ubija hrvatskog političkog vođu Stjepana Radića.

1929.	Slom berze u Njujorku. Globalna depresija i ekonomska kriza. Balkanske zemlje okreću se većem državnom intervencionizmu.
1934.	Jugoslovenski kralj Aleksandar Karađorđević i francuski ministar spoljnih poslova Luj Bartu ubijeni u Marseju. Atentat izvršio pripadnik VMRO, uz pomoć hrvatskih ustaša.
1939.	Italija okupira Albaniju.
1939–1945.	Drugi svjetski rat; 1940. godine Rumunija ostaje bez Besarabije i sjeverne/sjeverne Bukovine, koje zauzima Sovjetski Savez, zatim bez južne Dobrudže, koju osvaja Bugarska, i sjeverne/sjeverne Transilvanije, koja potpada pod mađarsku vlast (da bi 1944. opet postala dio Rumunije); Sile osovine 1941. godine okupiraju Jugoslaviju i Grčku; na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine formira se marionetska fašistička država pod imenom Nezavisna Država Hrvatska (postoji do 1945. godine); u Jugoslaviji, Grčkoj i Albaniji rađa se partizanski pokret; Bugarska i Rumunija postaju saveznice Sila osovine i suprotstavljaju se saveznicima, a 1944. godine okupira ih Sovjetski Savez; po završetku rata, komunisti dolaze na vlast u Albaniji, Bugarskoj, Rumuniji i Jugoslaviji, ali ne i u Grčkoj i Turskoj.
1943–1946.	Jugoslavija postaje federacija šest republika (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Srbija i Slovenija) i dvije autonomne pokrajine (Kosovo i Vojvodina, obje u sastavu Srbije); prema Ustavu iz 1946. godine savezno rukovodstvo ima ogromna ovlaštenja, čak i dodatno ojačana ključnom ulogom koju ima centralizovana Komunistička partija Jugoslavije (od 1952. godine pod imenom Savez komunista Jugoslavije).
1946–1949.	Građanski rat u Grčkoj.
1950.	Neformalni referendum na Kipru, na kojem Grci traže ujedinjenje s Grčkom; Velika Britanija na to ne pristaje.
1955.	Početak oružanog sukoba sa Britancima na Kipru.
1958.	Teški etnički sukobi na Kipru.
1959.	Velika Britanija, Grčka i Turska dogovaraju se o stvaranju nezavisne kiparske države, u kojoj će živjeti Grci i Turci.
1960.	Na Kipru stvorena nezavisna država.
1963.	U Jugoslaviji donesen novi Savezni ustav; republike dobijaju nova ovlaštenja, a partijske strukture se odvajaju od državnih; relativna liberalizacija i jačanje pozicija republičkih funkcionera omogućavaju uzlet nacionalizma, naročito na Kosovu i u Hrvatskoj („hrvatsko proljeće“), što je Tito ugušio 1972. godine. Kiparski Turci izlaze iz vlade zbog rasplamsavanja etničkih sukoba.
1967.	U Grčkoj vojna hunta
1974.	U Jugoslaviji se donosi novi Ustav, kojim jugoslovenske republike dobijaju veću autonomiju. Grčki vojni puč na Kipru, čiji je cilj prisajedinjenje tog ostrva Grčkoj; turske trupe zauzimaju sjeverni/sjeverni dio Kipra. U Grčkoj ponovo uspostavljena demokratija.

1980.	Umire Tito, privreda propada, a uprkos rotacionom sistemu vlasti savezne institucije u Jugoslaviji gube na legitimitetu.
1981.	Grčka postaje članica Evropske zajednice.
1983.	Proglašena Turska Republika Ševerni/Sjeverni Kipar, koju priznaje samo Turska, a odbacuje Savjet bezbjednosti UN.
1987.	U Srbiji Slobodan Milošević dolazi na vlast.
1989.	Pad komunizma u istočnoj Evropi; u Bugarskoj Todor Živkov mirno silazi s vlasti, dok u Rumuniji izbija revolucija; uspostavljaju se demokratski višepartijski sistemi i prelazi se na tržišnu privredu.
1991–1992.	Raspad Jugoslavije i formiranje nezavisnih nacionalnih država: Slovenije, Hrvatske (1991), a potom (1992) i Bosne i Hercegovine, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora).
1991.	U Albaniji uveden višepartijski sistem. Raspada se Sovjetski Savez; Besarabija postaje nezavisna (Republika Moldavija).
1991–1995.	Rat između Srba i Hrvata u Hrvatskoj, uz miješanje JNA.
1991.	Reorganizacija Evropske zajednice u Evropsku uniju (sporazum iz Mاستrihta)
1992–1995.	Rat u Bosni i Hercegovini, uz učešće Jugoslovenske narodne armije, a kasnije i Srbije
1994–1999.	U EU donesena odluka o početku pregovora o pridruživanju postkomunističkih zemalja istočne Evrope.
1995.	Dejtonski i Pariski sporazum, kojim je završen rat u Bosni i Hercegovini
1996.	Sporazum Rumunije i Mađarske kojim se poboljšavaju međudržavni i međuetnički odnosi
1998.	Na Kosovu rat između albanske Oslobođilačke vojske Kosova i Vojske Jugoslavije
1999.	NATO vodi rat protiv Jugoslavije, predsjednik/predsjednik Slobodan Milošević je prinuđen da Kosovo preda pod upravu Ujedinjenih nacija.
2000.	Uspješna revolucija u Jugoslaviji protiv režima Slobodana Miloševića; počinje tranzicija ka demokratskom političkom sistemu.
2000–2001.	Oružani sukob između bezbjednosnih snaga BJR Makedonije i ANA (Albanska nacionalna armija). Uz međunarodno posredovanje, okončani sukobi i promijenjen Ustav kojim se obezbjeđuju prava Albanaca i drugih manjina Republike Makedonije.
2002.	Dogovor Srbije i Crne Gore o privremenom održanju zajednice, uz mogućnost razdvajanja poslije tri godine
2003.	Uklonjena „zelena linija“ koja dijeli Kipar; prvi put od 1974. godine grčki i turski Kipranci slobodno komuniciraju.

2004.	<p>Na Kipru se održava referendum o Ananovom planu za ujedinjenje; turski Kiprani plan prihvataju, ali ga grčki odbacuju.</p> <p>Slovenija i Kipar (odnosno samo područja pod kontrolom kiparskih Grka) postaju članice Evropske unije.</p>
2005.	<p>Hrvatska i Turska započele pregovore o pridruživanju Evropskoj uniji.</p>
2006.	<p>Srbija i Crna Gora postale nezavisne države.</p> <p>BJR Makedonija postala država-kandidat za članstvo u Evropskoj uniji.</p>
2007.	<p>Bugarska i Rumunija postale članice Evropske unije.</p>
2008.	<p>Kosovo proglasilo nezavisnost; Narodna skupština Srbije poništila odluku o nezavisnosti Skupštine Kosova.</p>

